

Stockholms Universitet
Historiska institutionen
Modern Historia

P står för Plus, A för Acceptera

Stockholms stamningsklubb
och vägen till och från handikappet

av Kerstin Ekberg

B-uppsats 8 hp
HT 2008
Grupp B 2
Seminarieledare: David Tjeder

Innehåll

<u>Upptakt:</u>	sidan
Ett framträdande i riksdagshuset	3
<u>Mina frågor:</u>	
Det finns alltså en klubb för stammare	3
<u>Några begrepp och bakgrundsfakta:</u>	
Vad är stamning? Beppe berättar	4
Begreppet handikapp	5
Handikappade organiserar sig	6
Identitet	7
<u>Här börjar det:</u>	
En annons, en handfull svar	7
Ambitiösa mål	8
Klubbens sociala förankring	9
En liten klubb	9
P-club startar tidning	10
Donation	10
Så är det att stamma i levande livet	11
Är vi obotliga?	12
Acceptera!	12
Utmärk dig som stammare	15
Berätta vad stamning är	15
Styrelse och medlem	16
En del i handikappprörelsen	17
Identiteten som handikappad	18
Så gick det sen	19
Ingen rak väg	19
Får man skämta om stamning?	20
<u>Sammanfattning och diskussion</u>	21
Källor och litteratur	24

Upptakt

Ett framträdande i riksdagshuset

HAN ÄR ” ... BÅDE BLIND OCH STAMMARE, [och] upplever fortfarande stamningen som ett mer ångestladdat handikapp än blindheten, trots att han knappast numera har någon hörbar stamning.”¹

Ångesten hänger samman med det oförutsägbara. Tänk dig att du ska gå över en gata. När du står vid trottoarkanten ser du trafiken och övergångsstället. Men du vet inte om du mitt ute i gatan plötsligt ska förlora synen.

Så är det med stamningen. Den går inte att förutsäga.

Blindheten finns där hela tiden och är förutsägbar.

DEN HÄR BERÄTTELSEN handlar om Hans Danielsson. Han väckte uppmärksamhet när han som blind år 1951 tog en filosofie kandidatexamen. Han var i början av 1950-talet med och bildade Plusklubben, en förening för stammare.

Den som berättar är Anders Edenby och platsen är Riksdagshuset i Stockholm. Det är den 29 november 1972 och landets folkrörelser håller en informationsdag. Anders Edenby berättar att stammaren blir en undvikare. Många slutar skolan i förtid, begränsar sitt umgänge och väljer yrken som ligger under deras förmåga.

”Det som vi i Plusklubben anser som viktigast”, säger han ”... är att stammaren ska få stamma. Att han trots sin stamning kan acceptera sig själv utan att ständigt känna skam- och mindervärdeskänslor.”²

Mina frågor:

Det finns alltså en klubb för stammare

och den kallar sig Plusklubben.

- När bildades den och vilka stod bakom?
- Och hur hamnade en företrädare för denna klubb här i riksdagshuset? Hur blev man en del av de folkrörelser som ville

¹ Plus nr 1 1973, Litt A1, vol 2, Stockholms stamningsförenings arkiv, Stockholms Stadsarkiv, hädanefter förkortat Stamningsföreningen.¹

² Se not 1.

visa upp sig och tala för sin sak inför riksdagsmännen och andra av samhällets toppar?

- Att klubben finns här på scenen visar att den har lyckats i en mening. Men var klubbens mål från början att bli en erkänd del av en stor handikapprörelse? Eller var målet något annat?
- Är för resten stamning ett handikapp – är det inte bara en ful ovana som går att bli kvitt med lite vilja och ansträngning?
- Och vad är ett handikapp, eller funktionshinder, som man säger numera?
- Och skäms folk i vår moderna och upplysta tid för sitt handikapp, så som talaren beskriver det? Hur ser stammaren på sig själv och sitt hackande sätt att prata?

Det här blir många frågor. Stammarens syn på sig själv, och vägvalet man gör då man bildar respektive blir medlem i en klubb för stammare, är de mest centrala. Annat, som rena behandlingsfrågor, får inte plats i denna undersökning.

Svaren söker jag i föreningens arkiv, som finns i Stadsarkivet på Kungsholmen i Stockholm. Andra svar och funderingar hittar jag i den rikhaltiga litteratur som finns kring handikapp, funktionshinder och samhälle. I tiden koncentrerar jag mig till första årtiondena i klubbens historia. Så långt som möjligt kommer jag att låta de stammande själva komma till tals.

Några begrepp och bakgrundsfakta

Vad är stamning? Beppe berättar

Först måste vi reda ut vad stamning är. Artisten och författaren Beppe Wolgers berättar:

”I skolan hade läraren frågat om indiska floder och jag hade räckt upp handen och jag fick frågan. Jag reste mig upp för att lyckligt säga Ganges.

- G ... , sa jag.

Under fem minuter kämpade jag för att säga Ganges, på olika sätt, genom att hålla andan, genom att andas, genom att vänta, genom att plötsligt överraska ordet, genom att drömma, låtsas att jag var någon annanstans, genom att säga det tyst inom mig och sakta försöka höja rösten, jag försökte allt, men tungan och strupen ville inte och läraren och klassen var tysta som döden.

Jag kunde, men jag fick inte kunna. Jag kunde, jag kunde, jag kunde, men ingen fick någonsin veta det.”³

HÄR PRESENTERAR BEPPE WOLGERS en provkarta på alla de trick stammaren får lära sig att använda för att inte stamma. Samtidigt illustrerar berättelsen den skräck, stress och de tvångstankar som kan framkalla och ibland förvärra stamningen.

Nationalencyklopedin skriver att när talet inte flyter utan bryts oavsiktligt genom omtagningar, upprepningar, hackaden och pauser brukar man säga att en person stammar. Ibland försöker stammaren få fram orden med hjälp av rörelser. Orsaken till stamning är inte känd.⁴

Begreppet handikapp

Är stamning ett handikapp och ska den som har detta talproblem betraktas som handikappad? I vissa situationer, när man måste prata snabbt och flytande, kan stammaren själv uppleva stora svårigheter och även omgivningen kan besväras. I andra situationer spelar stamningen ingen roll.

Samma sak gäller andra handikapp. De är till hinder i vissa situationer, inte i andra. I dag talar man om ett relativt handikappbegrepp. Funktionsnedsättningen finns hos individen. Handikappet uppstår i samspelet med miljön och är beroende av situationen. Denna definition har både Världshälsoorganisationen och svenska myndigheter tagit till sig.⁵

Per Holmberg diskuterar växelspelen mellan individ och samhälle i boken *Handikappade i Välfärdssamhället*. I ett hårt samhälle blir betydligt fler människor handikappade, anser Per Holmberg. Det finns handikappsskapande processer. Vissa grupper går i stort sett skadeslösa genom livet medan andra får allvarliga skador. Han talar om en process och dynamik i skapandet av handikapp.⁶

³ Beppe Wolgers, ur ”Mina memoarer del 3”, återgivet i *Plus* nr 1 1975, sid 20, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen. Här ska sägas att del ett och två av dessa memoarer inte finns.

⁴ *Nationalencyklopedin*, band 17, sid 194, Höganäs 1995; och Lennart Larsson, *Stammar du?*, Stockholm 1978.

⁵ Not Sonja Calais von Stokkom och Lars Klebbon ”Handikappbegreppet”, sid 34-35, i Magnus Tideman (red) *Perspektiv på funktionshinder och handikapp*, Stockholm 1996.

⁶ ”Samhällspolitiken och handikappbegreppet” i Leif Svanström, Stig Åhs, Leif Stenberg, *Handikappade i välfärdssamhället*, Stockholm 1992, sid 29-31.

I dag betraktas stamning officiellt som ett handikapp i vårt land. I Raoul Dammerts handbok *Funktionshinder vad är det?* finns exempelvis stamning med under en av 84 egna rubriker. Stamningsförbundet är en av 56 organisationer för handikappade som får statliga bidrag.⁷

Handikappade organiserar sig

Handikapporganisationerna är speciella för Sverige och de nordiska länderna, skriver Lennart Nolte i boken *Perspektiv på funktionshinder och handikapp*. De är ofta med i statliga utredningar, de tillfrågas som remissinstanser och har fått ett erkännande i samhället.⁸ Och de har en lång historia. Stockholms Dövstumförening, som bildades 1868, var den första. De Blindas Förening bildades 1889. De handikappade började alltså bilda sina organisationer vid ungefär samma tid som arbetarna startade de första fackföreningarna. Och det var de handikappade själva som bildade och styrde föreningarna. Senare blev läkare, pedagoger, riksdagsmän och kungligheter gärna beskyddare och talesmän. Detta kunde ge fördelar men medförde även inte alltid önskade drag av välgörenhet.⁹

Många människor med funktionshinder står utanför handikapporganisationerna. En orsak är att man genom att bli medlem kan färgas av en negativ handikappidentitet, skriver Ekenstam. Handikappades syn på sig själva har dock förändrats. Man avlägsnar sig från rollen som vårdobjekt. En rörelse emot det negativa handikappbegreppet, "Anti-Handikapp", bildades på 1970-talet. Organisationen var med och formulerade det relativa handikappbegrepp, som sen slog igenom.¹⁰ Plusklubben deltog i aktiviteterna kring Anti-Handikapp på 1970-talet.

⁷ Raoul Dammert, *Funktionshinder vad är det?*, 10 upplagan, Stockholm 2005. Boken används av många olika yrkesgrupper som kommer i kontakt med handikappade.

⁸ Lennart Nolte, "Vad innehåller framtiden för funktionshindrade", sid 346-347, i Tideman, *Perspektiv på funktionshinder*.

⁹ Vilhelm Ekenstam, "Från objekt till subjekt i sitt eget liv" sid 113, Tideman *Perspektiv på funktionshinder*.

¹⁰ Ekenstam, sid 111 – 114.

Identitet

Andrea Amft resonerar kring identitet hos en minoritetsgrupp i en uppsats om samer. Det går att använda samma begrepp då det gäller en grupp handikappade.¹¹ Vem är alltså "stammare"? Här är några alternativ:

- Den som själv identifierar sig som sådan.
- Den som får eller har fått behandling för sin stamning.
- Den som skolan eller läraren betraktar som stammare.
- Den som av omgivningen - vänner, grannar, arbetsgivare - betraktas som stammare.
- Den som är med i en organisation för stammare.

Definitionen kan bli vid eller snäv, den kan omfatta 8 personer eller 80 000.

När en utomstående forskare analyserar identitet och rangordning mellan grupper och människor kan resultaten ibland kännas påklistrade och resonemangen långsökta. Jag vill veta vad medlemmarna i stamningsföreningen själva har att säga.

Här börjar det

En annons, en handfull svar

Det är Stockholm i början av 1950-talet. På Karolinska sjukhuset finns en mottagning där man behandlar folk som stammar. Stamning är vid den här tiden relativt vanligt. I varje nybörjarklass i skolan finns i genomsnitt en stammare. Ungefär fyra procent av de små barnen stammar. De flesta slutar med sitt hackande och börjar tala flytande, utan någon behandling. Bland de vuxna beräknas en procent av befolkningen stamma.

En grupp patienter är besvikna över behandlingen och framför allt över de klena resultaten. De börjar träffas för att hjälpa varandra. De har fått kontakt genom att en av dem, Dan Mogren, har satt in en tidningsannons.¹²

Idén var att flytta behandlingen från mottagningen till levande livet. All stamningsbehandling är verklighetsfrämmande,

¹¹ Andrea Amft, "Att skapa en 'autentisk' identitet – om maktrelationer mellan svenskar och samer från slutet av 1800-talet till 1970-talet" i *Historisk Tidskrift* 1998:4.

¹² Stig Lindh, "Vad var det som gjorde att det bildades en riksorganisation" på <http://www.stamning.se/menu.do;jsessionid=0CF4D8822CD4B2AB154908762815200F?id=438>), Svenska Stamningsförbundets hemsida.

ansåg Dan Mogren. Att tala i lugn och ro med en förstående terapeut är en sak. Att göra sin röst hörd bland oförstående människor i skola och arbetsliv är något helt annat.¹³

Klubbens medlemmar ansåg att stamningen vuxit fram ur minus-upplevelser och försökte som motvikt skaffa sig plusupplevelser. Det är bakgrunden till namnet Plusklubben.¹⁴ I maj 1954 får föreningen stadgar och bildas formellt under namnet P-club och blir världens första förening för stammare.¹⁵

VALET AV NAMN på klubben kommer så småningom att skapa problem. 1979 hyr klubben en lokal i andra hand av en köksinredningsfirma på Birger Jarlsgatan i Stockholm. "Hyresvärden blev något förvånad då hon såg vår skylt, P-club, och trodde att det hade kommit en porrklubb till hennes fastighet. Vi har nu rätt ut begreppen men den här incidenten tyder på att vi kanske borde hitta på något lämpligare namn", skriver klubbtidningen. Skylten fick bytas ut till det mer passande "Förening för stammare".¹⁶

KLUBBEN ÄR FRÅN START självständig gentemot auktoriteter. Den är bildad av stammare, för stammare och stammare bestämmer i klubben, även om man så småningom även släpper in terapeuter som medlemmar.¹⁷

Ambitiösa mål

Klubbens ska enligt sina stadgar vara en "tillflyktsort fri från omvärldens krav på tal och uttal – en miljö som inte ger anledning till försök att undvika stamning, men som stimulerar till fritt, naturligt tal." Man vill också sprida information, följa den vetenskapliga forskningen och genom experiment pröva nya former av behandling.¹⁸

Stommen i klubbens verksamhet är träffarna, oftast en gång i veckan. Föredrag eller studiebesök är också återkommande programpunkter. Auktoriteter på stamningens område bjuds in

¹³ *Plus* 3 oktober 1973 sid 5-15, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

¹⁴ *Plus* nr 1 1975, sid 3, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

¹⁵ Stadgar antagna 7 maj 1954, Litt B2, vol 1, Stamningsföreningen.

¹⁶ *Plus* 1 – 79, sid 33, Litt B3, vol 2; och Verksamhetsberättelse 1979, Litt A1, vol 1, Stamningsföreningen.

¹⁷ *Plus* september 1968 sid 2, Litt B3, vol 2

¹⁸ Stadgar antagna 7 maj 1954, Litt B2, vol 1, Stamningsföreningen.

att tala och medlemmarna frågar och diskuterar. Ofta refereras möten i tidningen *Plus*, tillsammans med debattinlägg för och emot olika behandlingsmetoder.

Klubbens sociala förankring

När jag tittar i tidiga protokoll, klubbtidningen P-papper och informationsblad får jag intrycket att klubben har sin förankring i tjänstemannagrupperna. I styrelsen ingår till exempel en fil lic, en fil stud, en ingenjör och en författare. Yrken och titlar anges noga.¹⁹ Jag vet inte om att stamning skiljer sig mellan olika sociala klasser. I en del yrken är det dock viktigare att tala flytande än i andra. Därmed finns starkare motiv att söka behandling och gå med i en förening för stammare.

Ännu tydligare är den manliga dominansen i klubben. Under de första åren förekommer bara män i styrelsen, som föredrags-hållare och klubbvärdar. Det är också fyra gånger så vanligt att män stammar som att kvinnor gör det.

En liten klubb

Det var en handfull personer som började träffas 1952 och hela 1950-talet verkar klubben ha haft få medlemmar. 1959 fanns tolv betalande medlemmar, året efter elva. Men sen växte klubben snabbt och var 1965 uppe i 214 betalande medlemmar. En medlemslista fyra år senare visar 183 betalande medlemmar. I mitten av 1970-talet har klubben 140 betalande medlemmar. Vid det här laget finns flera lokalavdelningar, så detta är bara medlemmarna i Stockholm. I hela landet finns betydligt fler. Av medlemmarna är 53 procent män, 47 procent kvinnor. Kvinnorna börjar förekomma i styrelsen och i mötesprogrammen.²⁰

Dessa uppgifter om medlemstal ska ställas i relation till att det i Sverige samtidigt finns mellan 60 000 och 80 000 vuxna som stammar. Inte ens en halv procent av dem var alltså med i P-club. Men hur klubbmedlemmarna skiljer sig från den stora gruppen vuxenstammare går inte att säga säkert.

¹⁹ *Plus* nr 1 1963, Litt B3, vol 1, Stamningsföreningen.

²⁰ Verksamhetsberättelse för 1960, Litt A1, vol 1; lista över betalda medlemsavgifter 1965, litt E1A, vol 1; handskrivna lista 1969, litt E 1 A, vol 2, inom grått omslag märkt korrespondens 1974-75; samt medlemslista 1975-76 förd med blyerts, litt B2 vol 1, samtliga i Stamningsföreningens arkiv.

Klubbmedlemmen och stamningsterapeuten Lennart Larsson ansåg år 1980 att bara omkring tio procent av de vuxna stammarna söker sig till någon form av behandling.²¹ Kanske är det de mest intresserade som söker sig till klubben, kanske de som har svårast att få hjälp med sin stamning.

P-club startar tidning

Efter några år startar föreningen tidningen *Plus*, först som stencil och från 1968 är det en tryckt tidning. Den ska komma ut fyra gånger om året och vara både en medlemstidning och en vetenskaplig tidning om stamning. Någon sådan finns inte tidigare. Läkare och behandlingsauktoriteter på stamningens område medarbetar ofta. Och när *Plus* en gång kritiserar ett antal artiklar i *Läkartidningen*, så kommer ett svar i nästa nummer. *Plus* skaffar sig alltså en sådan ställning att vetenskapen anser det nödvändigt att delta i debatten där.²²

Donation

Klubben lägger ned mycket tid och kraft på att följa de senaste rönen inom forskning och behandling. Det är möjligt bland annat genom en donation på 50 000 kronor som klubben fick år 1958 av medlemmen Ingegerd Blackert. Avkastningen av dessa pengar används till studieresor och liknande. Oftast är anslagen ganska små, kring 500 kronor, men de bidrar till att medlemmar kan resa till seminarier och kongresser både i Sverige och utomlands. De skriver sedan i *Plus* och *Plus*-klubben blir det viktigaste kunskapscentrumet kring stamning i vårt land.²³

Så fort det kommer något nytt kring stamning så är *Plus* på hugget och presenterar det. Ibland får man intrycket att redaktionen griper tag i varje halmstrå, hur svagt det än är, bara för hoppet att äntligen finna en lösning på stamningens gåta. Lösningen finns dock inte, och det leder oss vidare till nästa steg i klubbens utveckling, som handlar om att leva med sin stamning i stället för att försöka dölja och bota den.

²¹ *Plus* nr 3 1980 sid 2, Litt B 3, vol 2, Stamningsföreningen.

²² *Läkartidningen* nr 17 1968, refererad i *Plus* december 1968, sid 10-18, Litt B3, vol 2, stamningsföreningen.

²³ IB-fonden, protokoll med bilagor och stadgar, Litt A2, vol 1, Stamningsföreningen.

Så är det att stamma i levande livet

P-club kallar sig 'förening för stammare'. Men ska man identifiera sig som 'stammare'? Är 'stammare' en beteckning som karaktäriserar personen? Eller är denne en person som stammar ibland? Det kan verka som hårklyverier, men det handlar om ifall människan ska identifieras utifrån sitt handikapp. Kanske är handikappet i stället en social konstruktion. Diskussionen och utvecklingen i Plus-klubben kommer att röra sig kring denna fråga, som visar sig vara ideologiskt laddad och vållar strid.²⁴

Plusklubben bildades ur en stark känsla hos stammarna att deras sätt att tala var fel. I tidningen *Plus* och den interna klubbtidningen *P-papper* finns många vittnesmål som beskriver känslor av underlägsenhet och frustration.

Stammaren isolerar sig ofta och drar sig för att gå med i olika aktiviteter. Att säga sitt namn vid anmälningen kan vara ett nästan oöverstigligt hinder.²⁵

Många lider av stressen i samhället.

Att telefonera är besvärligt. Då kan man inte använda ansiktsuttryck, skaka på huvudet eller nicka.²⁶

En förtvivlad medlem är sjukskriven på grund av depression och tar många mediciner. Han skriver:

"Kan knappt gå in i en affär ... och köpa en tidning. Då jag kommer fram till disken knyter det sig fullständigt, och jag får inte fram ett ord. ... Det mest betänkliga är att jag har svårt att hålla mig kvar på arbetsplatserna Jag har en god utbildning och är intresserad av mitt yrke, men stamningen skapar alltid nya problem, som jag till sist måste fly undan ..."²⁷

Stammarens handikapp är dock inte riktigt erkänt. En ung medlem från Göteborg skriver:

"En del människor fattar inte att stamningen är ett verkligt handikapp. I deras föreställningsvärld tycks ordet 'handikapp' endast förknippas med rent fysiska skavanker, som kräver bandage, kryckor, rullstolar etc."²⁸

²⁴ Lennart Larsson i *Plus* nr 4 1974, sid 22, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

²⁵ *P-papper* nr 1 1971 sid 5, Litt B3, vol 1, Stamningsföreningen.

²⁶ *Plus* nr 4 1974, sid 24-25, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

²⁷ *Plus* nr 1 1963 sid 22, Litt B3, vol 1, Stamningsföreningen.

²⁸ *Plus* nr 4 1974, sid 24-25, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

Många skäms för sin stamning och ibland går detta långt. En medlem skriver att han inte vill ha trycksaker skickade hem i öppna kuvert. "Då undanber jag mig hellre alla försändelser från klubben!"²⁹

Och omgivningen stör sig på stammare. "[S]å fort en stammare öppnar munnen börjar folk titta på klockan", säger en medlem i en intervju. Han anser att även stammare måste få tala till punkt och även hålla egna föredrag inför fackfolk på den stamningvecka som förbereds. Han vill också veta terapeutens ärliga mening. "Terapeuten törs ju aldrig säga vad dom menar, utan måste alltid svara något som är hälsosamt för mig." Mot det ställer han ett ömsesidigt tankeutbyte.³⁰

Är vi obotliga?

En medlem, Bengt Edgren, sammanfattar klubbens första tio år. Vad har resultatet blivit av all talträning och avslappning, alla diskussionskvällar och gruppterapier? En del har tröttnat, andra resignerat.

"En liten grupp ... finns kvar - fortfarande sökande efter stamningsterapi, som befriar dem ... från 'det tunga oket'. Vi stammar fortfarande och uppfattar liksom tidigare stamningen som mycket förnedrande. ... Vi förefaller obotliga."³¹

Orsaken är, anser han, att stammaren inte kan tillgodogöra sig behandlingen.

Acceptera!

Klubbens första och stora mål var att hjälpa varandra bort från stamningen. Den stammande personen skulle ändra på sig själv och bli en annan, som inte stammar. Men det visar sig svårt.

Så småningom börjar man diskutera en helhetssyn på den stammande människan. Klubben kommer i kontakt med en ny metod från USA, non-avoidance, icke undvikande. I Århus i Danmark används denna acceptmetod. Den går ut på att man ska prata, inte undvika besvärliga situationer utan stamma på

²⁹ Plus nr 1 1963 sid 12 , Litt B3, vol 1, Stamningsföreningen. Vid den här tiden var det betydligt dyrare att skicka material i slutna kuvert, som räknades som brev, jämfört med trycksaker i öppna.

³⁰ Plus nr 2 1963 sid 23 , Litt B3, vol 1, Stamningsföreningen. Resor, läger och stamningsveckor hörde till Plusklubbens återkommande aktiviteter.

³¹ Plus nr 1 1966, Litt B3, vol 1, Stamningsföreningen.

utan att skämmas. Ofta går patient och terapeut ut tillsammans, och även behandlaren stammar avsiktligt, för att avläsa reaktionen. Den stamning man har ska man inte försöka stoppa, men däremot mjuka upp.

Medlemmar i Plusklubben reser till Århus och det blir omvälvande. En medlem skriver:

”Det stod ... mellan två sätt att leva på. Skulle jag fortsätta att maskera min stamning ... men samtidigt ... dras med den psykiska press, som maskeringen medför? Eller skulle jag acceptera mitt talfel som något, som inte kan botas helt ... och på det sättet bli av med den personlighetsklyvning, som ... är en förutsättning för att maskeringen ska lyckas?”³²

En annan skriver:

”Ge stamningen fritt utlopp! – En lockande och skrämmande maning. Det handlar om att acceptera sig själv och att inte låta sig nedvärderas.”³³

Anders Lundberg, redaktör för *Plus*, berättar hur han upplevde förändringen:

”Stamningen var ett mörkt obevekligt väsen som stack upp huvudet vid de mest olämpliga tillfällen. ... Jag hade samma skräck för ordet stamning som folk förr ... hade att nämna djävulens namn.” ... ”Stamningen styrde allt jag tog mig för och praktiskt taget hela min tankevärld.”

Det var befriande att 'bli stammare', skriver han, och arbeta med sin stamning, inte mot den.

”I dag är jag en människa med stamning.”³⁴

Acceptmetoden kunde verka chockerande. Tommy Bäckman skriver om sitt första möte med klubben, som han hade fått tips om av en talpedagog:

”Jag hade väntat mig en samling långsamt talande personer som stammade ytterst sporadiskt, men det var tyvärr tvärtom. Det föreföll mig som om medlemmarna hade stamning som hobby, och stamning smittar av sig. ... Det var några andra nya med och i början, då vi inte kände vandra, gick det lite trögt. ... då vi hade blivit lite varma i kläderna, efter ca en timme, då stammade vi också. ... Stamningen spred sig och det var ingen som gjorde något för att bromsa det hela så det blev bara värre och värre. ...

³² *Plus* nr 1 1963 sid 16, Litt B3, vol 1, Stanningsföreningen.

³³ *Plus* 3 oktober 1973, sid 9-10, Litt B3, vol 2, Stanningsföreningen.

³⁴ *P-papper* nr 3 1971, sid 5, Litt B3, vol 1, Stanningsföreningen.

Acceptmetoden har nog blivit en fälla för P-club, en återvändsgränd som det blir svårt att ta sig ur. ...

Klubbens medlemmar har accepterat sin stamning till den grad att de inte längre bryr sig om att tala lugnt och sakta och att tänka på andningstekniken ... Det skulle jag kalla att resignera. ... Själva klubben är i sig själv en form för accepterande.”

Men han ser också fördelar:

”[G]enom att vi är tvungna att tolerera andras stamning lär vi oss ... tolerera vår egen. Och vi kan ju faktiskt prata med varandra fast vi stammar. ... På så sätt hjälper vi varandra att komma över ’tröskeln’.”³⁵

Han blir kvar som medlem och åtta år senare skriver han åter om detta första möte med P-club:

” Vilken obeskrivlig sensationell upplevelse denna första kväll gav mig, när jag för första gången träffade andra människor som stammade. Jag var inte ensam längre med min stamning...”³⁶

Acceptmetoden är en utmaning för behandlarskrået. Dittills har de kunnat sitta i behandlingsrummet och uppmana patienten att träna flitigare. Bristande framsteg beror då på att stammaren inte har gjort tillräckligt eller gjort fel. Nu kastas rollerna delvis om. Och Anders Lundberg uppmanar terapeuterna att gå ut på stan och stamma, för att själva möta lyssnarens reaktion. Men vågar terapeuten göra det man begär av patienten och utsättas för omvärldens reaktion?³⁷

Många talpedagoger tyckte att acceptidéerna innebar en total resignation inför stamningen. Denna kritik fanns även bland medlemmar. Rune Erlandsson, som är med i styrelsen, anser att stamning är en ovana som går att arbeta bort. Det finns knep att använda, i motsats till acceptmetoden. ”Frihet på ’kryckor’ är bättre än ingen frihet”, skriver han.³⁸ Men allt fler började fundera kring att det var nödvändigt för personlighetsutvecklingen att acceptera sin stamning.³⁹

³⁵ Plus nr 1 1963, sid 19-20, Litt B3, volym 1, Stamningsföreningen.

³⁶ P-papper nr 3 1971, Litt B3, vol 1, Stamningsföreningen.

³⁷ Plus nr 3 1974, sid 5-6, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

³⁸ Plus nr 2 1963, sid 25, Litt B3, vol 1, Stamningsföreningen.

³⁹ Plus nr 1 1975, sid 3, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

Utmärk dig som stammare

I mitten av 1970-talet skaffar klubben ett medlemsmärke. En annonstext berättar:

”Att våga visa sin stamning – det är värdefullt.

Att prata om sin stamning – det är nyttigt.

Att berätta om P-club – det är bra.

KLUBBNÅLEN leder dig fort och lätt in på angelägna samtalsämnen.”⁴⁰

Nålen kostar 5 kronor. Efter ett år är första upplagan på 100 nålar slutsåld.

Det är ett långt steg från att skämmas och försöka dölja sin stamning till att bära ett märke från stammarklubben och försöka komma i samspråk med andra om saken.

Berätta vad stamning är

En helt annan del av föreningens ambitioner är att sprida kunskap om stamning. Den första insatsen riktar sig mot barn och klubben utarbetar en broschyr för föräldrar, *När ditt barn stammar*, och en för personal på barnavårdscentraler, i förskola och skola.⁴¹ Det verkar finnas en medfödd benägenhet för stamning och auktoritära uppfostringsmetoder förvärrar den. Råden går ut på att skapa lugn kring barnet och inte straffa eller göra barnet nervöst inför att tala.

Klubben gör även en broschyr som riktar sig till vuxna. Man kontaktar bokförlag för att förmå dem att översätta och ge ut utländsk facklitteratur, och även här är man framgångsrik.

P-CLUB VAR JU BILDAD i opposition mot den traditionella behandlingen. Så småningom började yrkesterapeuterna acceptera Plusklubben – och stammarna började acceptera sitt sätt att prata. Klubbens skrifter finns i väntrummen på talklinikerna, på barnavårdscentraler, i förskolor och lärarrum. Talklinikerna börjar också tipsa sina patienter om Plus-klubben. Men det finns en dubbel inställning. Hans Danielsson, som vi träffade i inledningen, var själv stamningsterapeut. De patienter som han själv inte klarade av att behandla kunde han skicka till P-club. Är klubben en avstjälpningsplats, frågar han självkritiskt.

⁴⁰ *Plus* nr 4 1974, sid 27, Litt B3, vol 2, Stammingsföreningen.

⁴¹ Lennart Larsson, *När ditt barn stammar*, Stockholm 1984.

Styrelse och medlem

Till en början var Plus-klubben liten. Nästan alla kände varandra. Några år in på 1960-talet växer klubben och kontakten mellan styrelse och medlemmar blir tidvis problematisk. Föreningsdemokratin börjar diskuteras och ifrågasättas. Så här skriver tidningen *Plus* i en ledare:

Under klubbens drygt 15 år har medlemmar kommit och gått. En ”kärna av 50-talet entusiaster har kommit och stannat.” Dessa ”storstammare” dyker alltid upp och tar över möten. Den vanlige medlemmen får ikläda sig elevrollen, storstammaren leder. Storstammarnas aktiviteter hämmar klubbens vidare utveckling. Storstammaren vet mycket och talar mycket men har inte löst sina egna problem. ”Den yngre stammaren ska se upp, så att han inte enbart blir en hjälpreda åt ”storstammaren” för lösningen av dennes problem”.⁴²

Några år senare efterlyser Plusredaktören Lennart Larsson aktiva medlemmar.

”Det är nog gott och väl med kongresser, utlandsresor, broschyr- och tidskriftsutgivning, men vi får aldrig glömma klubbens individualkurativa (fint ord!) funktion på de vanliga sammankomsterna! ... Görs det tillräckligt för att möta den nye medlemmens ’prata av sig-behov’? ... [H]ur ofta är besöksantalet ensiffrigt i stället för tvåsiffrigt ... Och varför?”⁴³

Kritiken tas på allvar och i mitten av 1970-talet gör klubben en medlemsundersökning och frågar bland annat varför medlemmen söker sig till P-club. Svaren fördelar sig så här:

- Ta del av andras erfarenheter, 32 procent.
- Information, 23 procent.
- Kontakt med andra människor, 16 procent.

Varför slutar medlemmen att komma? Så här svarar de:

- Tidsbrist, 32 procent.
- Flyttat, 8 procent.
- Bor långt bort, 9 procent.
- Känner inget behov av stamningsklubb, 5 procent.
- Annat umgänge, 3 procent.
- För formellt på klubbaftnarna, 3 procent.

⁴² *Plus* mars 1970, sid 2-3, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen. Texten är förkortad här.

⁴³ *Plus* nr 4 1975, sid 3-4, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

Övriga svar är "vågar inte", "träffarna ointressanta" och "för rökigt".⁴⁴

Det framgår inte av arkivmaterialet vilka slutsatser klubben drar av dessa svar, men man kan se en ökad aktivitet några år senare. Tydligt har något hänt och medlemmarna har märkt det.

En del i handikapprörelsen

Mot slutet av 1960-talet arbetar en statlig handikapputredning. Den vill ta reda på hur de handikappade själva ser på sin situation och sitt handikapp och träffar även Plusklubben.⁴⁵

Kanske är det detta som ger impulsen till att man inom klubben börjar fundera på att gå in i handikapprörelsen. I december 1972 söker och beviljas P-club medlemskap i Stockholms länsförbund av Handikappförbundens central-kommitté, HCK. Och redan månaden innan deltar man alltså på den stora folkrörelsedagen i riksdagshuset, som vi berättade om i inledningen.⁴⁶

P-club är nu en del av en stor erkänd handikapprörelse. Det underlättar när man söker bidrag för sin verksamhet från stat, kommun och olika fonder. Det här sammanfaller med ett uppsving för föreningen. En separat klubb bildas i Göteborg, Göteborgarna har därtills varit en del i Stockholmsklubben.⁴⁷ Den 10 september 1977 i Växjö bildar fyra lokala P-klubbar, "Riksförbundet P-club – Förening för stammare, RPFS".⁴⁸

Klubben i Stockholm har strax innan fått 80 000 kronor från allmänna arvsfonden för att genomföra en serie informationsmöten över hela landet. Mötena är välbesökta och överallt skriver den inbjudna pressen positivt om klubben. Medlemmar strömmar till och ännu fler klubbar bildas.⁴⁹

⁴⁴ Plus 4 1976, Litt B3, vol 2, Stanningsföreningen. Svartalternativen förkortade här.

⁴⁵ Verksamhetsberättelse 1969, Litt B3, vol 1, Stanningsföreningen.

⁴⁶ Verksamhetsberättelse 1972/73, Litt B3, vol 1, Stanningsföreningen.

⁴⁷ P-papper nr 3 1972, Litt B3, vol 1, Stanningsföreningen.

⁴⁸ Protokoll från möte den 10 september 1977 i Växjö, publicerat i Plus nr 4 1977, sid 13-16, Litt B3, vol 2, Stanningsföreningen. Några år senare byter riksförbundet namn till Sveriges Stanningsföreningars Riksförbund, SSR, och numera heter man Stanningsförbundet.

⁴⁹ Beslut Allmänna Arvsfonden 1977-03-24 d nr V 1623/76; samt ansökan från P-club till Allmänna Arvsfonden 1 juni 1976, Litt E2B, vol 1, Stanningsföreningen.

I arkivet spanar jag efter krav från P-club mot samhället. Organisationer beskrivs ju ibland som kravmaskiner. Men P-club är blygsam då det gäller krav som kostar pengar för skattebetalarna. Från olika fonder söker och får man några tusenlappar för att trycka broschyrer. Medlemmarna sliter mest med sig själva. Deras främsta krav är förståelse, och där handlar det ju inte främst om pengar.

Identiteten som handikappad

Medlemskapet i handikapprörelsen innebär också att klubben befäster identiteten av stammaren som handikappad. Och de är inte självklart. I Linköping kommer frågan upp när klubben ska gå med i länsföreningen av HCK. Så här skriver Ingvar Karlsson från klubben:

” ... problemet med begreppet handikapp är förmodligen att det har fått en negativ värdering. Handikappad ställs ofta i motsatsställning till normal... För några år sedan var jag inte beredd att kalla mig handikappad. ... Då ville jag ... inte låtsas om att jag stammade. ... I dag känns det annorlunda. Jag pratar ofta om min stamning ... Därför har jag ingenting emot att kalla mig handikappad. ... det borde vara naturligt att som stammare solidarisera sig med andra människor som är handikappade i något avseende. Vi har väl alla ett intresse av att attityderna till handikapp och handikappade människor förändras.”⁵⁰

I nästa tidning skriver fyra medlemmar under rubriken ”Måste vi skämmas för vår stamning” och drar paralleller mellan stammare och homosexuella. Dessa har kommit över skambegreppet. Det bör stammarna också göra. Gemensamt har grupperna ett ”avvikande beteende” som inte märks om man inte visar det. De homosexuella har kämpat utåt för att ändra omgivningens attityder. Det bör stammarna också göra. Begreppet handikapp bäddar för medlidande. Den som blir utsatt för medlidande känner sig i underläge och är därmed förtryckt. ”Vill vi ha medlidande?”, frågar de fyra och anser att samarbetet med HCK kan leda till passivitet. ”P-club har en friskvårdsfunktion så att stammare slipper hamna i sjukvårdsapparaten. Låt oss bli en utåtriktad kamporganisation.”⁵¹

⁵⁰ Ingvar Karlsson, ”Är stamning ett handikapp” i *Plus* nr 3 1980 sid 15-17, Litt B3, vol 2, Stammingsföreningen.

⁵¹ Rolf Klintberg, Berit Nilsson, Kjell Sederholm, Marianne Wollter, ”Måste vi skämmas för vår stamning?” i *Plus* nr 4 1980 sid 26, Litt B3, vol 2, Stammingsföreningen.

Även på andra sätt medför handikappanknytningen problem. Vid ett tillfälle ska HCK presentera sina medlemsföreningar i en broschyr och klumpar då ihop stammarna med talhämmande och människor med svag intelligens. Medlemmarna reagerar och styrelsen får i uppdrag att protestera hos HCK.⁵²

Det ligger en djup symbolik i denna reaktion. Att höra till en grupp med intellektuellt handikapp placerar människan ännu längre ner på den sociala rangskalan än stamning och då vill man inte förknippas med det.

Så gick det sen

Vi lämnar klubben här, men först några ord om hur den utvecklades. P-club har fått erkännande för sina kunskaper. Samhället frågar efter klubbens uppfattning. Man är en del i en stor folkrörelse och får statliga och kommunala bidrag till sin verksamhet.

I dag har både Stockholmsklubben och riksförbundet var sin anställd på kansliet. Tidningen *Plus* finns kvar, men har bytt namn till *KommUNIKation*. Även föreningen har bytt namn, till Stockholms Stamningsförening och riksförbundet heter numera Stamningsförbundet och där finns 16 lokala klubbar med. Självklart har man hemsida på internet.⁵³

Ingen rak väg

Vägen dit har inte alltid varit rak. Inom föreningen har det tidvis funnits problem och oenighet. När enskilda människor, många av dem med starka idéer, ska samlas och komma överens utväxlas ibland hårda ord. All diskussion fästs inte på papper, men en del av detta avspeglas i protokoll och skrivelser.

I slutet av 1970-talet drabbades P-club av en förskingring. Den kunde ha stjälpit hela föreningen. Men man fick tillbaka pengarna, efter att ha satt in ganska hårda påtryckningar mot den person som förskingrat. Detta måste ha tagit både tid och kraft, men verkar inte ha påverkat själva föreningsarbetet

⁵² Styrelseprotokoll 12.9.1974, Litt A2, vol 1, Stamningsföreningen.

⁵³ Mejl från Marianne Österlind på Stockholms Stamningsförening till författaren 10 dec 2008.

negativt. Det rullade på och expanderade med möten och aktiviteter.⁵⁴

Får man skämta om stamning?

Innan jag slutar vill jag ta upp ännu en aspekt, som knyter an till stammarens syn på sig själv. Att kunna skämta och tåla andras skämt om sina svaga sidor kan vara ett tecken på att man har accepterat dem.

I stanningsklubbens arkiv hittar jag flera exempel på att klubben och medlemmar har reagerat negativt på skämt. Ett debattmöte på 1960-talet har rubriken "Hur mycket tål vi?" apropå en monolog i TV.⁵⁵ Samtidigt innehåller *Plus*-tidningen roliga historier kring stamning. Försök ta stamningen lite från den skämtsamma sidan, skriver redaktören och uppmanar läsarna att skicka in fler.⁵⁶ Som den här:

"Två män satt på tåget till Jakobstad. De började samtala.
- Vart är du på väg, frågade den ene.
- J-J-Jag ss-skall till s-s-s-st-ttamningsskolan i J-J-Jakobstad.
- Varför det? Du kan ju redan."⁵⁷

Skämt kan också vara förnedrande och säga mer om historieberättaren än om föremålet för skämtet. Läsaren Monica Kulvik skickar in följande vits, klippt ur tidskriften EOS. Denna tidning ges ut av Finlands Svenska Nykterhetsförbund.

"Läraren undervisar om genomskinliga föremål, och de flesta är redan nämnda.
- Kan någon av er nämna fler genomskinliga föremål?
Då reser sig klassens kvarsittare och upptågsmakare, stammare och säger:
- E-ee-eeen stege."

"Kvarsittare, upptågsmakare, stammare," kommenterar Monica Kulvik. "Fördomsfullt tycker jag. Man förlöjligar stamningen, eftersom det tydligt är klassens "pelle" som stammar. [S]tammaren måste vara kvarsittare, alltså en dålig elev och upptågsmakare m a o lite lustig eller konstig i allmänhet."

⁵⁴ Not Styrelseprotokoll 13, 16 och 20 december 1977; 30.1 och 7.6 1978; 10.6 och 5.10 1979; 10 och 25 juni 1980; 24.03, 20.4, 18.8 samt 22.11 1982, Litt A2, vol 1, Stanningsföreningen.

⁵⁵ Verksamhetsberättelse 1969-69, Litt B3, vol 1, Stanningsföreningen.

⁵⁶ *Plus* nr 2 1974, litt B3, vol 2, Stanningsföreningen.

⁵⁷ *Plus* nr 2 1975, sid 23, litt B3, vol 2, Stanningsföreningen.

En kort vits, några fattiga ord, och ändå ryms så mycket underförstådd "smygindoktrinering" med, trots att det aldrig var avsikten."⁵⁸

Aftonbladet tar upp stamning i samband med Plusklubbens kampanj 1977. Journalisten Staffan Kellerborg skriver om sin stamning, som han upplever som mycket problematisk. De flesta arbetskamrater och chefer är bra, men ...

"Några andra av mina jobbkompisar vill visa sin oerhörda fördomsfrihet genom att berätta kraftiga vitsar om stammare. På samma sätt som judar lär kunna berätta saftiga judevitsar. Jag håller god min och skrattar med. Men varenda gång blir jag väldigt ledsen och vill antingen slå dem på käften eller försvinna därifrån. Men jag gör det inte. Det gäller ju till varje pris att låtsas vara utan komplex, att ta stamningen med en klackspark."⁵⁹

Vi låter Beppe Wolgers komma till tals igen:

"[H]umorn är ångestupplösande, ... leendet är en stor läkare. Givetvis är detta ett ömtåligt ämne. Jag menar inte att "humor" kan bota stamning eller ångest av andra slag, inte i alla lägen. ...[Man] måste ... ha fast mark på åtminstone några ställen för att tåla "humorn". Den som håller på att drunkna kan ingen humor hjälpa."⁶⁰

Sammanfattning och diskussion

Det har gått bra för P-club. Den startades av en liten grupp människor som inte var nöjda med den behandling de fick mot sin stamning. De ville ta saken i egna händer. Klubben har utvecklats och fått gehör för sina idéer i den medicinska värld som man revolterade emot. Stamning är i dag ett erkänt handikapp och klubben är en del av den stora svenska handikapp-rörelse, som samhället lyssnar på.

När man bildar en förening för stammare är det ett tecken på att man anser sig själv viktig. Föreningen är en markering eller manifestation. När man väljer namnet Positiv och Plus är det ett tecken på att man vill framhålla sina värden, inte sina problem.

⁵⁸ EOS nr 3 1976, citerad i Plus nr 3 1976, sid 24, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

⁵⁹ Aftonbladet 26 dec 1977, i Klippsamling, Litt Ö2, vol 1, Stamningsföreningen.

⁶⁰ Plus nr 1 1975, sid 20, Litt B3, vol 2, Stamningsföreningen.

Man vill sträcka på ryggen. Att lämna in föreningens papper till ett offentligt arkiv är även det ett sätt att manifesteras sig. Föreningen visar att man hör till den historia som är värd att bevara.

Det var stammarna själva som bildade klubben, inte någon 'högre hjälpare'. Det är också stammarna själva som diskuterar och ifrågasätter sin identitet. De uttrycker själva sina känslor av underlägsenhet. De skriver om andras syn på dem. Dessa frågor är en levande diskussionsämne i klubben, även om man sällan använder de termer som finns i den akademiska litteraturen.

Målen är ambitiösa och man är från start inne på att stamningen har samband med miljön, det som vi i dag kallar ett miljörelaterat handikappbegrepp.

Klubben vill även bidra till att lösa stamningens gåta och har från början en vetenskaplig inriktning. Medlemmarna vill sätta sig in i forskningen och uppmuntra till ny forskning.

Så småningom kommer de fram till ännu ett mål – att lära sig själva och varandra att leva med sin stamning. Kanske behöver man inte tala så perfekt. Man kan tala ändå. Och man kan kräva att bli lyssnad på även om talet inte flyter som ett rinnande vatten. Med denna insikt är det inte längre personen med det hackande talet det är "fel" på. Det är i samspelet med omgivningen som handikappet uppstår och det är lika mycket omgivningen som stammaren som ska förändras.

Frågan om man ska behandla, bekämpa och dölja sin stamning eller vara naturlig och stamma på blir en ideologisk stridsfråga. Den handlar om stammarens identitet och känsla inför sitt handikapp / talfel och är central för stammarens syn på sig själv. Det är svårt att avgöra om stamning i dag betraktas som en talvariant eller dialekt, som vi accepterar i lika hög eller låg grad som att en del talar skånska och andra talar med rätt kraftig brytning. Jag överlåter åt läsaren att fundera över detta.

DET VAR PÅ EN GÅNG positivt och problematiskt att gå med i handikapprörelsen. Erkännande som handikappgrupp gav klubben pengar och verksamheten utvecklades. Samtidigt blev man officiellt klassad som handikappad. Det är alltså ett erkännande på gott och ont. Omvärlden erkänner att stamning är ett verkligt handikapp, inte en ovana som den enskilde kan sluta

med om bara viljan finns. Det är en befrielse från kravet att dölja stamningen. Samtidigt innebär det en förskjutning i den egna identiteten. Och klubbens andra linje var ju att både stammaren själv och omgivningen skulle acceptera stamningen. Då vill man inte se sig som handikappad.

När medlemmarna i P-club började diskutera att de själva och medmänniskorna skulle acceptera dem och deras sätt att tala, som de var, så var de på många sätt pionjärer. De ville inte se sig själva och sitt sätt att tala som fel. Senare blev detta en huvudlinje inom handikapprörelsen, att handikappet inte bara, och kanske inte främst, finns hos den enskilde utan i samspelet med samhället omkring.

Och samtidigt som klubben har nått framgång kanske den delvis har suddat ut sin identitet. Namnbytet är det yttre tecknet på detta. Klubben har nu kansli och anställd personal – och är därmed mindre beroende av de enskilda medlemmarnas frivilliga arbetsinsatser. Klubben lever nästen helt på statliga och kommunala bidrag – och är därmed mindre beroende av medlemmarna och deras betalningsvilja.

KOMMUNIKATION MED ANDRA människor sker genom tal, men även på andra sätt. Tekniken har givit oss nya, snabba skriftliga kommunikationsmedel som fax, mejl, sms. Dem klarar även stammaren. I självbetjäningbutiken behöver man inte prata. Med ökad invandring bör också toleransen mot lite avvikande tal bli större.

Annat i det moderna samhället ökar kraven på flytande tal, som telefon. Talhastigheten hos unga människor har ökat och det kan ställa större krav på stammaren. Samma gäller stressen i arbetsliv och samhälle. Om kassörskan har provisionslön blir hon inte glad över kunder som pratar långsamt.

VAD ÄR DÅ ETT HANDIKAPP eller funktionshinder och vem är handikappad? Vi har sett att det inte är så enkelt att svara på det. Med ett modeord från modern samhällsvetenskaplig forskning skulle många säga att funktionshinder är en konstruktion. Det är inte säkert att det syns. Det är inte säkert att det känns. Det är inte ens säkert att det finns, vilket kan

illustreras av följande historia ut tidningen *Plus* som återges något förkortad:

På en utställning tittar det äkta paret på en tavla som föreställer Madame de Pompadour. Men vem var hon?

Mannen frågar vakten, som förklarar att damen på bilden var en berömd rokokokokott.

Frun undrar om svaret men mannen vet fortfarande inte.

- Jag begrep inte vad han sa, han stammade så förskräckligt.⁶¹

Källor och litteratur:

Otryckta källor:

Stockholms Stadsarkiv, Stockholms Stamningsförenings arkiv.⁶²

Personliga källor:

Mejl från Marianne Österlind på Stockholms Stamningsförening till författaren den 8, 9 och 10 dec 2008.

Tryckta Källor:

Amft, Andrea, "Att skapa en 'autentisk' identitet – om maktrelationer mellan svenskar och samer från slutet av 1800-talet till 1970-talet" i *Historisk Tidskrift* 1998:4.

Dammert, Raoul, *Funktionshinder, Vad är det?* Stockholm 2005.

Handikapputredningen SOU 1976:20.

Larsson, Lennart, *Stammar du?* Utgivare P-Club, Stockholm 1978.

Larsson, Lennart, *När ditt barn stammar*, Stockholm 1984.

Nationalencyklopedin, band 17, Höganäs 1995.

Svanström, Leif, Åhs, Stig, Stenberg, Leif, *Handikappade i välfärdssamhället*, Stockholm 1992.

Tideman, Magnus (red), *Perspektiv på funktionshinder och handikapp*, Stockholm 1996.

Internet:

www.stamning.se, 4 november 2008 Stamningsförbundet.

<http://stockholm.stamning.se>, Stockholms stamningsförening.

Skrivregler, förkortningar, typografi:

Jag har så långt möjligt försökt följa Språkrådets rekommendationer.

Texten är satt med 16 p Palatino. Citat är satta med 14 p Gill Sans. Notter och är satta i 12 p Times och litteraturlistan i 12 p Palatino.

Den relativt stora graden på texten är vald för att så långt möjligt öka läsbarheten.

Vissa ränder i slutet av uppsatsen är oavsiktliga, jag har inte lyckats ta bort dem.

⁶¹ *Plus* november 1966, Litt B3, vol 1, Stamningsföreningen.

⁶² "Arkivet lämnades in i september 1995, i kassar i ordnat skick. En praktikant hos oss har ordnat det. Det är ett litet arkiv, ca 1,5 hyllmeter", säger Dagmar Thullberg på Stockholms Stadsarkiv. Arkivet omfattar åren 1958 – 1995.

Så gott som allt material är maskinskrivet. De första åren i föreningens historia finns inte med inte heller riktigt allt från övriga år. Enstaka protokoll saknas och allt ligger inte i rätt ordning.